

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Nuorisoala näkee, että toimeentulotukea ei tulisi heikentää esitetyllä tavalla. Merkittäviä perusosan alentamisia ei tulisi lähtökohtaisesti tehdä. Perusosan alentamisen tulisi olla poikkeuksellinen toimi, jota ei tulisi tehdä kaavamaisesti, vaan aina harkintaa käyttäen. Toimeentulotuen sanktiot ovat tutkitusti johtaneet nuorten ongelmien kasaantumiseen, eivätkä ne ole edistäneet syrjäytymisvaarassa olevien nuorten työllistymistä (Ylistö, Sami: Työttömyys, nuoret ja aktivointi. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisista valinnoista työmarkkinoilla, 2023).

Jo nykyisellään toimeentulotuen perusosa jää alle kohtuullisen minimin viitebudjetin. Ehdotetulla 50 % alennetulla toimeentulotuen perusosalla (287 e/kk) on käytännössä mahdotonta tulla toimeen lyhyttäkään aikaa. Jatkossa nykyisin maksimialennusprosentti 40 % tulee esitysten myötä muuttumaan uudeksi normaaliksi.

Perustoimeentulotuen alentamisen ja sosiaalihuollon kytköstä ei tulisi katkaista vaan olisi syytä huolehtia, että erityisesti nuorten tapauksessa se säilyisi jatkossakin - näin osaltaan ehkäistään nuorten syrjäytymistä varmistamalla, että nuorilla on jonkinlainen kannustin osallistua edes johonkin palveluun.

Yksilöllistä harkintaa olisi perusosaa alentaessa syytä tehdä jatkossakin nykyisessä laajuudessa. Se mahdollistaa tuen saajan elämäntilanteen huomioon ottamisen. Sen avulla voidaan myös jossain määrin erotella ne tuensaajat, jotka ovat tietoisesti jättäneet velvoitteita täyttämättä ja ne, jotka eivät ole kyenneet täyttämään velvoitteita inhimillisistä (esimerkiksi terveydellisistä) syistä. Nuorilla toimeentulotuen saajilla on muita enemmän terveysongelmia ja erityisesti mielenterveys- ja päihdeongelmat korostuvat.

Nuorisoala näkee myös hyvin ongelmallisena sen, että toimeentulotuen alentamisen kesto ei ole jatkossa rajattu lainkaan. Aiemmin on katsottu, ettei yli 6 kuukauden yhtäjaksoinen alentaminen ole koskaan kohtuullista. Jatkossa esimerkiksi työttömän nuoren kohdalla alennus päättyy vasta, kun oikeus työttömyysetuuteen palaa. Jatkossa työvoimapoliittisia sanktioita saa merkittävästi nykyistä helpommin: jo toisesta moitittavasta menettelystä seurauksena on etuuden menetys toistaiseksi. Etuusoikeuden palautumisen edellytyksenä on 6 viikon työssäolovelvoite. Kuitenkaan työttömällä työnhakijalla ei ole minkäänlaista subjektiivista oikeutta päästä työllistymistä edistäviin palveluihin, joihin osallistumalla työssäolovelvoitteen voi täyttää. Myöskin työllisyystilanne on tällä hetkellä erittäin heikko ja etenkin nuorten työllistyminen on todella haastavaa.

Käytännössä siis jatkossa yksi unohdettu tapaamisaika ja yksi lähettämättä jäänyt työhakemus voivat aiheuttaa nuorelle massiivisia toimeentulon haasteita: työttömyysetuus menee alta ja toimeentulotukea alennetaan 40 % toistaiseksi. Se tarkoittaa sitä, että nuoren täytyy tulla toimeen 345 eurolla kuussa niin kauan, kunnes hän joko onnistuu työllistymään tai pääsee työllisyyttä edistäviin palveluihin - joihin hänellä ei ole mitään subjektiivista oikeutta päästä ja joiden kysyntä ylittää merkittävästi niiden tarjonnan. Nuorisoala näkee tämän todella ongelmallisena kokonaisuutena, joka on omiaan lähinnä lisäämään nuorten syrjäytymistä.

Ensisijaista etuutta on haettava jatkossa kuukaudessa, tai perusosaa alennetaan 50 %. Velvollisuus hakea ensisijaista etuutta ei ole uusi, mutta sen osalta on aiemmin noudatettu samaa harkintaa ja alennustasoa kuin muissakin perusosan alentamisesta. Velvollisuus ilmoittautua työnhakijaksi kohdistuisi myös mm. osa-aikatöissä olevaan nuoreen tai opiskelijaan, jolla ei enää ole oikeutta opintotukeen. Alennusta jatkettaisiin, kunnes hakija on korjannut tilanteen.

Toimeentulotuelta on vaikeampaa ponnistaa kohti koulutusta tai työelämää. Nuorisoalakin näkee tietysti kannatettavana sen, että nuoret olisivat oikeiden, elämäntilanteisiin perustuvien ensisijaisten etuuksien piirissä. Nuorisoala haluaa kuitenkin huomauttaa, että nuorten osalta tämä on tehty monen etuuden kohdalla vaikeaksi. Erityisen haastavaa tämä on opintotuen kohdalla: opintotukikuukausia on vähennetty viimeisen vuosikymmenen aikana merkittävästi. On kuitenkin sekä nuoren että koko yhteiskunnan etu, että nuoret suorittavat tutkinnon loppuun ennemmin kuin jättävät ne kesken sosiaaliturvajärjestelmän epäkohtien vuoksi.

Nuorisoala haluaa myös huomauttaa, että esitykseen sisältyy opiskelijoiden osalta valuvika. Jatkossa opiskelijaa, jolla ei ole oikeutta opintotukeen ja jonka valmistuminen ei ole näköpiirissä, kehoitetaan lopettamaan opinnot ja ilmoittautumaan työttömäksi työnhakijaksi toimeentulotuen puolittamisen uhalla. Kuitenkin työttömyysturvalainsäädännön silmissä vailla ammatillista tutkintoa oleva alle 25-vuotias on hakuvelvollinen koulutukseen ja myös koulutuksen keskeyttämisestä sanktioidaan tällaisissa tilanteissa. Oikeus työttömyysetuuteen menetetään toistaiseksi. Hakuvelvollisuus ulottuisi koulutuksen keskeyttäneeseen nuoreen heti hänen hakeutuessaan työvoimapalveluihin.

Nuorisoala pyytääkin vielä tarkentamaan tätä kokonaisuutta, jotta eri sosiaaliturvalait eivät yhteisvaikutuksiltaan ohjaisi nuoria suorastaan kafkamaisiin tilanteisiin. Vailla tutkintoa olevaa alle 25-vuotiasta nuorta ei tule pakottaa keskeyttämään opintojaan toimeentulotuen 50 % alentamisen uhalla. Nuori olisi keskeyttämisen jälkeen yhä hakuvelvollinen. Tällaisessa edestakaisessa pompottelussa ei ole mitään järkeä.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Nuorisoala näkee, että toimeentulotuen perusosaa ei tulisi leikata. Jo nykyisellään toimeentulotuen perusosa jää alle Helsingin yliopiston Kuluttajatutkimuskeskuksen määrittelemän kohtuullisen minimin viitebudjetin. Perusosan leikkaaminen tulee entisestään syventämään nuorten köyhyyttä.

Nuorisoala suhtautuu myös kriittisesti esitykseen siitä, että yksin asuvien perusosaa alennettaisiin muita enemmän. Yksin asuvan arjen kustannukset esimerkiksi ruuan osalta ovat liki väistämättä suuremmat kuin yhteistaloudessa asuvan ja onkin kohtuutonta, että yksinasuvilta leikataan muita enemmän. Yli puolet perustoimeentulotukea saavista 18–29-vuotiaista asuu yksin.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

Jatkossa kunnat vastaisivat 18-24-vuotiaiden nuorten toimeentulotukimenoista 100 % rahoitusosuudella. Nuorisoala suhtautuu rahoitusvastuuseen sinällään maksajaneutraalisti - tärkeintä on, että nuoret saavat tarvitsemansa toimeentulotuen. Nuorisoala haluaa kuitenkin tuoda esille esitykseen sisältyvän ilmeisen ristiriidan: toisaalta kustannukset luvataan korvata kunnille valtionosuusjärjestelmän kautta valtionosuuden pysyvänä lisäyksenä, mutta toisaalta rahoitusvastuun katsotaan luovan kunnalle insentiivejä panostaa nuorten työllisyyteen ja kouluttautumiseen.

On totta, että työllisyyspalveluiden kuntasiirron myötä kunnat voivat vaikuttaa molempiin ja nuoria tulisi ylipäättään priorisoida palveluissa. Silti etenkin nykyisessä heikossa työllisyystilanteessa on mahdollista, että nuorten työllisyys ei kuitenkaan kohene odotetusti. Mikäli kunnille myönnettävä valtionosuus ei kompensoi rahoitusosuuden lisäämisestä syntyviä kustannuksia on aito riski siihen, että tämä muutos heikentää kuntataloutta entisestään. Nykyään valtaosa kuntien menoista menee koulutukseen ja muihin nimenomaan nuorille oleellisiin palveluihin. Mikäli toimeentulotuen rahoitusvastuun siirto päättyy heikentämään kuntataloutta on todennäköistä, että säästöpainne kohdentuisi nimenomaan koulutukseen ja nuorten palveluihin ja sitä kautta muutos pidemmällä tähtäimellä heikentäisi nuorten asemaa.

Hallitus päätti jo aiemmin kohdistaa kuntien peruspalvelujen valtionosuuksiin noin 2 prosentin eli 75 miljoonan euron säästö vuonna 2026. Pysyvä säästö toteutetaan vuodesta 2027 alkaen niin, että se huomioidaan kuntien valtionosuusjärjestelmän uudistuksen yhteydessä. Hallituksen mukaan vähennys toteutetaan siten, että lakisääteiset palvelut pystytään turvaamaan.

Kuntaliitto on kuitenkin jo aiemmin varoittanut, että kuntien valtionrahoitusta ei ole mahdollista vähentää ilman, että se vaarantaa peruspalvelujen laadun ja saavutettavuuden tai johtaa verotuksen merkittävään kiristymiseen. Nuorisola on huolissaan siitä, että kuntapäätäjät ympäri Suomen päättävät leikkauspaineen alla kohdistaa säästöt nuorten hyvinvointiin, kuten nuorisotyöhön tai koulutukseen. Tämän uudistuksen tapauksessa olisi ongelmallista, jos kunnat joutuisivat leikkaamaan nuorten hyvinvointia vahvistavista palveluista kustantaakseen kasvavat toimeentulotuen rahoitusvastuut, joita valtio ei täysimääräisesti korvaisi.

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Esityksen vaikutusten arviointi on täysin puutteellinen. Vastikään on tullut lausuttavaksi useita sosiaaliturvaan ja työttömien velvoitteisiin ja sanktioihin liittyviä esityksiä (työnhakijan palveluprosessin ja työnvälityspalveluiden kehittämistä koskeva lainsäädäntö, työttömyysturvalain 2 a luvun 9 ja 10 §:n muuttaminen, yleistuki). Näiden esitysten yhteisvaikutuksia työttömien sosiaaliturvaan ei ole arvioitu missään.

Myös erillinen nuoriin liittyvä kokonaisvaikutusarvio olisi tarpeellinen, sillä nuorten toimeentulotuen saanti on muita yleisempää ja heihin kohdistuu ko. esityksissä erilaisia erityisvelvoitteita. Tällaiset merkittävät uudistukset on syytä valmistella huolellisesti kokonaisuutena, sillä esitykset limittyvät toisiinsa täysin. Yhteisvaikutusten arviointi tulisi tehdä välittömästi ennen esitysten tuomista eduskuntaan, jotta tietäisimme, millaisia seurauksia niillä olisi ja kuinka paljon esitykset tulevat lisäämään nuorten köyhyyttä ja syrjäytymistä.

Yhteisvaikutusten voidaan kuitenkin olettaa olevan merkittäviä monelle nuorelle toimeentulotuen saajille. Työttömyysturvaan tulee nuorille jatkossa enemmän velvoitteita ja työttömyysturvan sanktiointi tiukentuu merkittävästi. Jatkossa jo toisesta työvoimapolitiittisesta virheestä seuraisi työttömyysetuuden menetys, jolla olisi tämän esityksen läpimenon myötä myös pitkäkestoisia seurauksia toimeentulotukeen. Nuorten syvä köyhyys tullee siis lisääntymään.

Lisäksi Nuorisola näkee tärkeänä, että etuoikeutetun tulon poistamista arvioitaisiin vielä tarkemmin nimenomaan nuorten näkökulmasta. Työttömyysturvan nuorten erityissäännökset ajavat monia työttömiä nuoria tulottomiksi toimeentulotuen saajiksi. Toimeentulotuessa huomioitaisiin jatkossa täysimääräisesti kaikki ansiotulot ja sen seurauksena monille työttömille nuorille ei jää minkäänlaista kannustinta tehdä esimerkiksi satunnaisia työvuoroja mikäli sellaisia olisi tarjolla. Nuorille olisi kuitenkin hyvin tärkeää saada edes jalka oven väliin työmarkkinoille: lyhyestäkin hyvin hoidetusta

työkeikasta voi poikia lisää töitä ja mikä tahansa pienikin työkokemus on aina nuoren työmarkkina-
aseman kannalta parempi kuin ei työkokemusta lainkaan. Etuoikeutetun tulon poistamisella voikin
siis olla pidempiaikaisia negatiivisia seurauksia nuorten työmarkkinoille kiinnittymiseen ja näitä
vaikutuksia tulisi arvioida laajemminkin.

Jatkovalmistelussa tulisi myös vielä arvioida tarkemmin toimeentulotuen uudistamisen vaikutuksia
opiskelijoihin: miten jatkossa hyvin tiukasti sanktioitu velvollisuus hakea ensisijaista etuutta
vaikuttaa opintojen keskeyttämiseen ja ovatko nämä vaikutukset todella kokonaistarkastelussa
toivottavia?

Muu lausuntopalaute:

Nuorisoala suhtautuu kokonaisuudessaan hyvin kriittisesti toimeentulotuen uudistamiseen esitetyllä
tavalla. Uudistuksen seurauksena yhä useampi nuori tulee kärsimään aiempaa syvemmästä
köyhyydestä ja arjen perustarpeiden puutoksesta. Nuorten syrjäytyminen ja ylisukupolvinen huono-
osaisuus todennäköisesti kasvavat ja kasaantuvat entisestään.

Viime vuonna 12 % nuorista sai perustoimeentulotukea (vrt. työikäinen väestö 7,4 %). Syitä nuorten
toimeentulotuen saannille ovat esimerkiksi epävarmempi työmarkkina-asema, nuorten tiukat
työttömyysturvan ehdot sekä vähäiset säästöt. Toimeentulotukea saavilla nuorilla on muita
useammin terveysongelmia. Nuorisoala ei näe, että heikentämällä näiden nuorten toimeentuloa
entisestään saavutettaisiin mitään toivottuja lopputuloksia.

Hallituksen tavoitteena on puolittaa toimeentulotuen saajien määrä. Nuorisoala pitää itse tavoitetta
kannatettavana, mutta näkee, että tällä nyt esitetyllä muutostyöllä tähän tavoitteeseen ei
tulla pääsemään vaan suunta on todennäköisesti päinvastainen. Nuorten osalta puolittamiseen tulisi
pyrkä vahvistamalla nuorten oikeutta ensisijaisiin etuuksiin ja ehkäisemällä syrjäytymistä.

Nuorisoala näkee, että toimeentulotuessa tulisi jatkossakin olla mahdollisuus pieniin
etuoikeutettuihin tuloihin. Nuorilla pitäisi aina olla kannustin tehdä esimerkiksi edes yksi työvuoro,
jos sellainen on tarjolla. Myös pienten lahjojen huomioiminen aiheuttaa nuorille haasteita ja saattaa
olla omiaan lannistamaan nuoria.

Lakiesityksessä on sentään päätetty jättää jatkossakin toimeentulotukiperheen alle 18-vuotiaan
kesäansiot ja vähäiset lahjat, kuten syntymäpäivälahjat, tulona huomioimatta. Nuorisoala pitää tätä
hyvin tärkeänä. Mikäli ehdotus tulojen huomioimisesta täysimääräisesti etenee jatkovalmisteluun,
alle 18-vuotiaiden mahdollisuus pieniin omiin tuloihin on varmistettava myös käytännön
toimeenpanossa. Muutoin pienituloisen perheen nuorella ei ole mitään kannustinta hankkia
työkokemusta, mikä voi ennestään syventää ylisukupolvista köyhyyttä.

Hiltunen Titta
Nuorisoala ry